

Strateginis valstybės valdymas: nacionalinių tikslų identifikavimo sinerginis aspektas

Artūras Grebliauskas

Docentas socialinių mokslų daktaras
Vytauto Didžiojo universiteto Ekonomikos katedra
S. Daukanto g. 28, 3000 Kaunas
Tel. (370 87) 85 643

Straipsnyje nagrinėjamas valstybės tikslų suderinamumo mechanizmas naudojant sinergetikos ir kitų mokslų laimėjimus. Manoma, kad pasitelkus sinergetikos laimėjimus galima abstrahuotis nuo įvairiausių šalutinių poveikių (iš jų ir nuo politikų daromų sprendimų) ir taip atskleisti valstybės tikslus, parodyti jų suderinamumą, jo reikšmę valstybės raidai.

Pagrindiniai žodžiai: valstybės tikslai, nacionalinis konkurencingumas, institucinė struktūra, sinergetika, evoliucija.

Įvadas

Lietuvos ūkio plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos, strateginės analizės ir bendrosios strategijos projekte rašoma, kad per nepriklausomybės laikotarpį Lietuva neįgijo ūkio plėtros valstybinio strateginio valdymo patirties, valstybė nesuformavo mechanizmų, užtikrinančių nacionalinės ekonomikos lankstumą ir manevringumą, gebėjimą greitai ir adekvačiai reaguoti į netikėtus pasaulinės ekonomikos ir rinkos pokyčius. Akivaizdu, tai, kad nėra strateginių valstybės tikslų sistemos, yra Lietuvos silpnybė.

Globalizaciją nagrinėjantys autoriai (Brian J. L. Berry, Edgar C. Conkling, D. Michael Ray, 1997, R. Gilpin, 1998, Д. Белл, 1999, Э. Бжезинский, 1999; Э. Ваицзеккер, Э. Ловинс, Л. Ловинс, 2000; К. Олмак, 1996) mano, kad nacionalinė valstybė tuo pačiu ir ekonominiu požiūriu kaip ekonomikos subjektas tampa vis mažiau svarbus, bet, antra vertus, vado-

vaujantis globalistų logika galima daryti išvadą, kad ir nacionalinė valstybė veikia globalius procesus (kaip sistemos elementas veikia visos sistemos darbą ir tikslų siekimą). Būtent šiuo požiūriu (instituciniu, ekonominiu, socialiniu, finansiniu, kultūriniu) ir reikia kalbėti apie strateginius valstybės tikslus. „Valstybės vis dėlto lieka pagrindine varomąja jėga“ (Guehenno Jean-Marie, 1998–1999, p. 8.).

Be to, formuojasi naujas netradicinis požiūris į pasaulį – sinergetinis pasaulio matymas.

Taigi sinergetika, kaip nauja paradigma, sukelia profesinės epistemologinių priemonių arsenalą, taip pat conceptualaus arsenalo sudėties ir struktūros, naudojamų modelių, mokslinio ieškojimo tikslų ir nuostatų pokyčius. Sinergetika gali būti pagrindas priimant efektyvius sprendimus nestabilumo, nelinijškumo ir ateities atvirumo sąlygomis (Е. Н. Князева, 2000; В. Б. Занг, 1999; И. Пригожин, И. Стен-

герс, 2000а, И. Пригожин, И. Стенгерс, 2000b, С. Капица, С. Курдюмов, Г. Малинецкий, 2001).

Todėl straipsnio autorius kelia tikslą išanalizuoti nacionalinės valstybės tikslų sistemą naujosios pasaulio pažinimo paradigmos kontekste. Iš to išplaukia, kad straipsnio objektas – nacionalinės valstybės tikslų sistema, o straipsnio tikslai – išanalizuoti valstybės tikslų suderinamumo sinerginį efektą; atskleisti galimas tikslų nesuderinamumo priežastis ir tikslų nesuderinamumo padarinius; parodyti, kokias sinergetikos arsenalo priemones galima panaudoti siekiant strateginių tikslų suderinamumo.

Iš tikrųjų tai yra vadybos problema, apimanti valstybės tikslų sistemą ir valstybės tikslų derinimo mechanizmą. Teiginiai, kad kiekviena atvira, socialinė, didelė sistema turi tikslą ir kad sistemos tikslai konkuruoja tarpusavyje, yra tapę aksiomomis. Vadybos mokslas turi pasiūlyti būdų, kaip sušvelninti sistemos tikslų konkurenciją ir suprasti jų hierarchiją.

Pagrindinis šio straipsnio aspektas – daugiausiai naudojantis sinergetikos sąvokų sistema parodyti, kad nacionalinės valstybės tikslų suderinamumo ir sinerginio efekto pasiekimo problema yra išsprendžiama. Logiškai straipsnis susideda iš trijų dalių: pirmoje nagrinėjama valstybės tikslų sistema, antroje – sinergetikos sąvokų sistema, trečioje – remiantis sinergetikos sąvokomis atliekama valstybės tikslų interpretacija.

Valstybės tikslų sistema

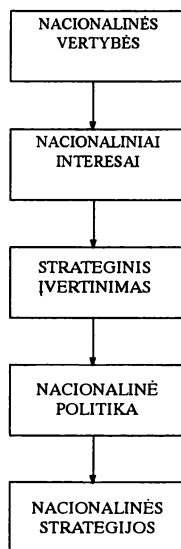
Nacionalinių tikslų kontekstą ir jų vietą strateginiame valdyme geriausiai atskleisti per strateginio mąstymo procesą, kurį parodo schema 1 paveiksle.

Kiekviena nacionalinė strategija yra formuojama remiantis nacionalinių vertybių įvertinimu atsivėlgiant į tarptautinę padėtį. Šios vertybės leidžia geriau suprasti nacijos tikslus, kurie bū-

na nurodyti pagrindiniame dokumente – konstitucijoje. Dažnai vertybių reiškėjais tampa istoriniai įvykiai ir jų metu pasireiškusi reakcija.

Nacijos, panašiai kaip ir asmenybės, turi interesų, grindžiamų jų (nacijų) vidaus vertybėmis ir įsisąmonintais tikslais, kurie motyvuoja jų elgesį. Taigi nacionaliniai interesai parodo nacijos poreikius ir norus tarptautiniu kontekstu. Valstybės nacionaliniai interesai apibrėžia jos dalyvavimą pasaulio įvykiuose, taip pat valstybės veiksmų kryptį, nustatant tikslus, formuojant nacionalinę politiką ir nacionalines strategijas.

Strateginis įvertinimas numato vidaus ir išorės sąlygų tyrimą, siekiant nustatyti jėgas ir tendencijas, turinčias įtakos nacionaliniams intere-

1 pav. *Strateginio mąstymo procesas*

Literatūros šaltinis: schema adaptuota autoriaus remiantis R. H. Yarger, G. F. Barber (1997).

sams, taip pat nacionalinių strategijų galimybes ir grėsmes, galinčias joms kilti.

Siekdami apsaugoti nacionalinius interesus politikos veikėjai formuoja politinius nacionalinių strategijų formavimo principus. Taigi nacionalinė politika nurodo bendrą veiksmų kryptį valstybės lygmeniu, siekiant užtikrinti nacionalinių interesų apsaugą.

Autoriaus nuomone, yra trys pagrindinės nacionalinės strategijos – valstybės saugumo, užsienio politikos ir ekonomikos. Kitos strategijos yra išvestinės.

Šiuolaikinės valstybės nacionalinių tikslų sistemą galima studijuoti ir remiantis sinergetine paradigma. Sąvoka „nacionaliniai tikslai“ yra vartojama kalbant apie nacionalinių strategijų formavimą.

„Šiuolaikinė valstybė yra piliečių ir jų organizacijų įvairių poreikių ir interesų derinimo mechanizmas, kad būtų užtikrinama visų gerovė“ (St. Vansevičius, 2000, p. 67.). Iš apibrėžimo plaukia, kad valstybė yra poreikių ir interesų derinimo mechanizmas, siekiant visų gerovės. Daugelyje apibrėžimų galima rasti tokias pačias struktūrinės dalis: piliečiai ir jų organizacijos, poreikiai ir interesai, derinimo mechanizmas.

Kiekviena valstybė, kaip strateginių sprendimų sistema, **turi pagrindinį tikslą – saugoti naciją, sudaryti jos saviraiškos sąlygas**. Taigi saugoti naciją, sudaryti jos saviraiškos sąlygas būtų pagrindinis valstybės tikslas. Tai gerovės visiems siekimas. Autoriaus siūlomoje tikslų sistemoje tai būtų pirmasis tikslas. Šia tema taip pat yra rašęs, tiesa, sociologiniu aspektu, R. Grigas. Jo darbai tik patvirtina, kad pagrindinis valstybės tikslas kitoks ir negali būti (R. Grigas, 2001a, R. Grigas, 2001b).

Žiūrint plačiau būtų galima rasti dar vieną labai svarbų tikslą, tai – **nacionalinio ekonomikos, socialinės srities, sveikatos ir švietimo sistemų, ekologijos, mokslo ir technologijų, komunikacijų ir pan. konkurencingumo užtikrinimas**.

Tai būtų antrasis tikslas. Nacionalinio konkurencingumo užtikrinimas apima vidaus ir išorės tikslus, vidaus ir užsienio politiką, nes „Nacionalinis konkurencingumas – tai nacijos sugebėjimas sujungti ekonominčius, socialinius, politinius ir geografinius pranašumus, kultūros, mokslo ir technologijų bei valdymo potencialą, siekiant užtikrinti „prasiveržimą“ prie naujų išteklių rūšių ir jų efektyvaus įsisavinimo galimybių“ (A. Grebliuskas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 19.). Tai tikslas, kuris skrodžia tikslų hierarchiją vertikliai. Siekiant šio tikslo reikia rūpintis mega-, makro- ir mikrolygiais. Be to, globalaus konkurencingumo požiūriu valstybių vyriausybėms įvairiais raidos lygiais reikia pasiekti šiuos tikslus: makroekonominį stabilumą, užtikrinti minimalų medicinios ir sveikatos lygį, ekonomikos augimą bei konkurencingą valiutos kursą palaikančią eksporto augimą. Kai kurie tikslai šalims, siekiančioms išeiti iš tradicinės pirminių prekių (žaliavos ir medžiagos naudojamos kitų prekių gamybai) raidos fazės, yra kritiniai, tai: infrastruktūros, švietimo sistemos tobulinimas, techninio mokymo tobulinimas bei darbo rinkos mobilumas. Pagaliau šalims, siekiančioms pereiti nuo technologijas vartojančios prie technologijas kuriančios ekonomikos (inovacinės ekonomikos), reikia pasiekti šiuos tikslus: patobulinti finansinę ir teisinę bazę naujų įmonių kūrimuisi ir jų veiklos pradžia, padidinti Vyriausybės išlaidas tyrimams ir plėtrai bei patobulinti intelektualinės nuosavybės apsaugos įstatymus. Trečias tikslas – **sutvarkyti nacionalinės valstybės institucinę struktūrą**. Be sutvarkytos institucinės struktūros neįmanoma (pa)siekti dviejų pirmųjų tikslų. Turime tam tikrą tikslų sistemą, kurią sudaro trys lygiai: pirma, valstybė turi saugoti naciją, sudaryti jos saviraiškos sąlygas; antra, valstybė turi užtikrinti nacionalinio konkurencingumo pasiekimą ir jo efektyvumą; trečia, valstybė turi sutvarkyti ir adaptuoti savo institucinę struktūrą.

ra. Šią trijų lygių sistemą analizuosime plačiau kiek vėliau. Šios trys tikslų grupės yra susijusios su valstybės raida. Juos galėtume įvardyti kaip megalygio tikslus. Be to, nacionalinius tikslus būtų galima apibūdinti kaip (Z. Lydeka, 1999):

- vidinius ir išorinius;
- universalius, išreiškiančius bendruosius visų šalių interesus – efektyvumą, teisingumą, saugumą, stabilumą, augimą;
- specifinius, būdingus kiekvienai valstybei, kuriuos daugiausia lėmė istoriniai įvykiai, geopolitinė ir geoeconominė padėtis;
- visuotinius, įvertinančius visuomenės interesus, ir lokalius, išreiškiančius grupių interesus.

Valstybės kišimasis į ekonomiką labiausiai pasireiškia megalgijo tikslais. Žiūrint iš valstybės ir ekonomikos santykio tik šiuo lygiu būtų galima pateisinti valstybės norą reguliuoti ekonomiką.

Valstybė, kaip ekonomikos, politikos ir ideologijos subjektas, be jokios abejonės, turi savo interesus (A. И. Владимиров, 2000, Ho. 2, p. 15). Antra vertus, požiūris į tai, kokius tikslus valstybė gali ir privalo įgyvendinti, yra nevienodas. Liberalų nuomone, pagrindinis valstybės tikslas – plėsti kiekvieno individo lygios laisvės ribas. Konservatoriai labiau vertina santaiką ir tvarką, tradicijas ir pamatines etines vertybes, labai dažnai kilusias iš religinių tikėjimų. Socialistams valstybės tikslai – teisingumas, harmoninga visos kultūros raida ir demokratiški žmonių santykiai (W. Lamentowicz, 1998). Tai lyg ir ideologinis aspektas, kuris labiau nusako tikslų pasiekimo metodus ir būdus. Akivaizdu, kad valstybės tikslų medžiui turi įtakos tuo metu esančios valdžios ideologija.

Nagrinęnt tarptautinių santykių teorijas susiduriama su trimis pagrindinėmis nuostatomis – realizmu, pliaralizmu ir struktūralizmu (M. Hollis, St. Smith (1998), p. 49–50).

Remiantis kiekviena teorija skirtingai suprantami veikėjai, procesai ir jų rezultatai. Realizmo atstovams valstybės – tai monolitai, turintys savų interesų, o pagrindinis jų interesas – įgyti didžiausią galią. Pasauliui, kuriame veikia ir vyksta šie procesai, būdinga nuolatinė kova siekiant dominuoti.

Pliaralistų požiūriu, valstybė tebėra svarbus veikėjas, bet vis dažniau susiduria su pasauliu, kuriame į jos teritoriją prasiskverbia ir jos autonomiją mažina kiti veikėjai – ne valstybės. Šie kiti veikėjai – subnacionaliniai, viršnacionaliniai ir transnacionaliniai – turi specifinių interesų, kurie gali susidurti su valstybės interesais. Vykstantys procesai labai skiriasi nuo tų, kuriuos postuluoja realizmo atstovai. Kinta pati užsienio politikos samprata, nes joje dalyvaujantys veikėjai ir kylančios problemos verčia abejoti vidaus ir tarptautinės aplinkos takoskrya. Šiems procesams būdinga politinių reikalų įvairovė be jokios regimos dominavimo hierarchijos. Užsienio politikai pradeda labiau rūpėti ne valstybės išlikimo užtikrinimas, o valdymas aplinkos, sudarytos iš naujų politizuotų sričių ir įvairių veikėjų.

Vėliau atsiradęs struktūralizmas į tarptautinius santykius žvelgia iš menkiau išsivysčiusių šalių perspektyvos. Pasak struktūralistų, valstybė tebėra vyraujanti tarptautinių santykių veikėja, bet labai specifiniu požiūriu – kaip ekonominių interesų rinkinio reišėja.

Palyginti šias tris teorijas ne taip paprasta, nes jos nusako gana skirtingus pasaulius. Kiekvienoje teorijoje svarbiausiomis laikomos kitos problemos, nes aptariami skirtingų tipų veikėjai ir procesai. Kiekvienu atveju kitaip pasirenkami reikšmingiausi ir studijuotini padariniai.

Valstybės vidaus ir išorės tikslai. Vidaus tikslai sąlygiškai pasireiškia šiuose sektoriuose: ekonomika, socialinė ir sveikatos apsauga, švietimas ir mokslas, ekologija ir kiti (A. Grebliuskas, E. Smilga. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 11, p. 96). Išorės tikslai – tai: užsie-

nio politika, užsienio prekyba, gynyba, integracija. Strateginio valdymo požiūriu išoriniai tikslai parodo išorinės aplinkos statiką ir dinamiką. Valstybės vidaus ir išorės tikslai iš esmės atitinka valstybės vidaus ir užsienio politiką. Būtent šioje vietoje aštriausiai reiškiasi politinių valdžių kaita: pagrindinis klausimas – ar bus politinis tęstinumas. *Politisinis tęstinumas (jis yra ar ne) iš principo kvestionuoja valstybės valdymo (strateginio ir operatyvaus) institucijų tikslų, politikos ir taktikos struktūrą. Institucijos dėl savo prigimties ir profesionalumo bei žinių iš karto prisitaiko prie naujos vykdomos politikos (vidaus ir užsienio), jos tikslų ir taktikos.* Tai lyg du strateginio valdymo posistemai, kuriuos į bendrą valstybės strateginio valdymo sistemą sujungia ir suteikia jai dinamiškumo užsienio ekonominės veiklos modelis (A. Grebliauskas, Nr. 16.). Užsienio ekonominės veiklos modelio paskirtis yra surinkti ir susisteminti iš užsienio rinkų gautą informaciją ir ją per užsienio reikalų ministeriją pateikti valstybės politikos institucijoms. Suprantama, tokia informacija gali naudotis visi ūkio subjektai, jei tik ji nėra valstybės paslaptis. Taip pat turi būti teikiama informacija užsienio organizacijoms apie Lietuvos padėtį ir potencialines galimybes. Užsienio ekonominės veiklos modelis, nacionalinės užsienio politikos strategijos sudedamoji dalis, institucionalizuoja komunikaciją su išorės aplinka.

Išorės aplinkos sudėtingumas tai – jos intensyvumas, dinamiškumas (R. Jurkovich, 1985), informacijos ir žinių transformacija ir supratinimas daugeliu atvejų priklauso nuo užsienio ekonominės veiklos modelio mechanizmo, kuris iš dalies yra šalies ekonomikos vidaus aplinkos (vidaus tikslų) ir išorės aplinkos (išorės tikslų) grandis. Taigi užsienio ekonominės veiklos modelis transformuoja išorės aplinkos signalus per šalies institucinę, verslo struktūras, valdymo sistemas, substrategijas ir pan. taip formuodamas adaptyvų šalies ekonomikos elgesį.

Specifiniai, būdingi kiekvienai valstybei tikslai, kuriuos daugiausiai lėmė istoriniai įvykiai, geopolitinė ir geoekonominė padėtis. Lietuva geopolitiniu ir geoekonominiu požiūriu turi tam tikrų ypatingų požymių: pirma, Lietuva yra maža Europos valstybė, turinti nedidelį iš esmės susiformavusį ekonominį rinkos potencialą; antra, Lietuvos ekonomika yra atvira ekonomika. Tai rodo eksporto ir BVP santykis; trečia, patogi geopolitinė ir geoekonominė Lietuvos padėtis teikia tam tikrų pranašumų tranzito sektoriuje; ketvirta, Lietuvoje veikiantis valiutų valdybos modelis riboja Lietuvos banko veiksmus klasikinės monetarinės politikos srityje. Skirtybių būtų galima rasti ir daugiau, bet tai nėra šio straipsnio tikslas.

Lietuvos valstybės geoekonominė ir geopolitinė padėtis teikia galimybę šalies strateginio valdymo institucijoms formuoti socialines, gamybinės bei šiuolaikinių paslaugų infrastruktūrų plėtojimo sritis, taip pat tranzito sektoriaus tikslus. Realiausia, kad Lietuvoje pirmiausiai gali susiformuoti nacionalinis tranzito paslaugų klasiteris, kuris, be jokios abejonės, bus įtrauktas į pasaulinius tranzito srautus.

Vienas iš svarbiausių šiame dinamiškame pasaulyje valstybės tikslų – pakeisti pačias struktūras, kurios apima socialines institucijas, nuosavybės teisių paskirstymą, darbo pasidalijimą ir ekonominės veiklos išdėstymą, skirtingų rinkų organizavimą ir ekonominius reikalus reguliuojančias normas ir režimus (Robert Gilpin, 1998, p. 119). Terminas „struktūrinis pokytis“ apibrėžiamas kaip tų institucijų ir esminių įvykių pasikeitimas. Tokius valstybės tikslus suponuoja išorės aplinkos pokyčiai arba geoekonominė pasaulio tvarka ir būtinybė kiekvienai nacionalinei valstybei pritaikyti savo vidaus struktūras, valdymo sistemas prie naujos geoekonominės tvarkos reikalavimų.

Kitas svarbus strateginių valstybės tikslų klasifikavimo būdas – skirstyti juos į pirminius ir

antrinius strateginius valstybės tikslus. Pirminiai tikslai reprezentuoti pirmines galios struktūras, o antriniai – antrines galios struktūras. Pagal S. Strange (S. Strange, 1998), pirminės galios struktūros yra saugumo, gamybos, finansų ir žinių; antrinės – jūrų ir oro transportas (autorius dar pridėtų sausumos transportą), prekyba, energija. S. Strange teigia, kad antrinės struktūros priklauso nuo pirminių.

Naudojantis pirminių ir antrinių galios struktūrų logika sunku suformuluoti nacionalinės valstybės tikslus. Metodologiniu požiūriu turime turėti omenyje, kad nacionalinė valstybė yra globalios sistemos posistemė, o posisteminių svarba ir įtaka visai sistemai funkcionuoti paprastai nevienoda.

Taigi kiekvienos valstybės tikslai turėtų būti orientuoti pirmiausiai pasiekti tikslus saugumo, gamybos, finansų, žinių srityse, o tik paskui – prekybos, energijos, transporto srityse. Iš tokios tikslų kėlimo logikos išplaukia ir jų suderinamumo tiek vertikalčiai, tiek horizontalčiai problema.

Antra vertus, sinergetikos požiūriu „derinti“ tik du sistemos lygiai yra praktiškai neįmanoma. Tokia klasifikacija suteikia tik tam tikrą pažintinę reikšmę.

Valstybės tikslų sistemos supratimas bus neišsamus, jei jos nepalyginsime su „nacionalinių interesų“ sąvoka. Pagrindinis klausimas pagal straipsnio kontekstą – sąvoka „nacionaliniai interesai“ turi aukštesnį ar žemesnį abstrakcijos lygį nei sąvoka „strateginiai tikslai“. Pirmiausiai aišku, kad sąvoka „nacionaliniai interesai“ gali būti taikoma tik valstybei, bent jau dabar ji yra taip vartojama. Taip pat aišku, kad nacionaliniai interesai parodo tam tikrą valstybės veiklos kryptį (Kenichi Ohmae, 1996, p. 59–71). Tai gi nacionaliniai interesai strateginio valdymo požiūriu gali būti prilyginami tam tikrai vizijai ir valstybės misijai pasaulyje. Abstrahavimo požiūriu tai aukštesnio lygio sąvoka nei strateginiai

valstybės tikslai, kurie ir išplaukia iš nacionalinių interesų.

Sinergetika teikia mums puikią galimybę pagnagrėti tikslų dinamiką, jų suderinamumo mechanizmą. Pradedant nagrinėti reikėtų abstrahuotis nuo ideologinių ir politinių tikslų požymių ir jų įtakos visai tikslų sistemai. Vidaus tikslai struktūruoja ir sutvarko sistemos vidaus aplinką, išorės – išorės aplinką. Šiuo atveju mums yra svarbiausias jų ryšys, prioritetiškumas, evoliucija ir koevoliucija. Antra vertus, išorės tikslai parodo nacionalinės valstybės raidos trajektoriją, o vidaus tikslai – turimus sugebėjimus veikti išorės aplinkoje siekiant iškeltų raidos tikslų.

Kai kurios sinergetikos sąvokos

Šioje vietoje būtų naudinga supažindinti skaitytojus su keletu naujų sąvokų: *homeostazė*, *hierarchija*, *nelinijaiškumas*, *nepastovumas*, *neuždarumas*, *dinaminis hierarchiškumas*, *sugebėjimas stebėti*, *evoliucija*, *koevoliucija*. Sąvokų aiškinimas yra svarbus, nes vėliau remiantis jomis bus interpretuojama valstybės tikslų sistema.

Išskirtini septyni pagrindiniai sinergetikos principai: du būties ir penki tapsmo.

Du būties principai tai – homeostazė ir hierarchija. Jie apibūdina tvarkos fazę, stabilų sistemos funkcionavimą, jos griežtą ontologiją, skaidrumą ir aprašymo paprastumą.

Homeostazė. Homeostazė – tai sistemos funkcionavimo programos, vidinių jos požymių, leidžiančių jai siekti savo tikslo, pastovumas. Pagal N. Vinerį, kiekvienu sistema yra teleologinė, tai yra turi savo egzistavimo tikslą. Tikslą – sistemos elgesio programą homeostazės būkleje įprasta vadinti atratoriumi (B. Г. Будапов, 2000).

Hierarchija. Tai vienas iš sinergetikos ir ne tik principų. Pagrindinė struktūrinė hierarchijos prasmė yra aukštesnio lygio, palyginti su žemesniu, sudedamoji prigimtis. Sakome, kad mo-

lekulės sudarytos iš atomų, visuomenė iš žmonių, ir pan.

Kiekvieną kartą elementai, susisiedami į struktūrą, perduoda jai dalį savo funkcijų, laisvės laipsnių, kurie dabar yra išreikšiami visos sistemos.

Svarbus hierarchinių sistemų bruožas yra visiškos redukcijos negalimybė, tai yra aukštesnių hierarchinių lygių sistemų bruožų aprašymas žemesnių lygių (paprastesnių) hierarchinių sistemų kalba. Kiekvienas lygis turi vidinę sudėtingumo aprašymo ribą, kurią peržengti nepavyksta naudojant šio lygio kalbą. Egzistuoja kalbos neskaidrumo zonos, semantinio chaoso ribos. Tai dar viena kalbų hierarchijos priežastis, atitinkanti hierarchijos lygius.

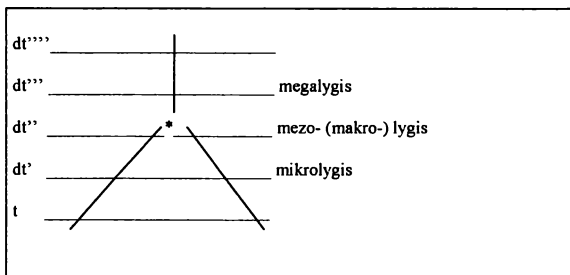
Ypatingą reikšmę sistemų hierarchijoje turi laikas. Įsivaizduokime mūsų realybę kaip begalinę laiko lygių – mastų struktūrinę seką, nuo įsivaizduojamų pačių greičiausių procesų mikrolygiu iki gyvenimo laiko mastų visatoje.

Panagrinėkime bet kuriuos tris artimiausius vienas po kito einančius lygius. Pavadinkime juos atitinkamai mikro-, mezo- (arba makro-) ir megalygiu. Įprasta sakyti, kad tvarkos parametrai – tai „ilgai gyvenantys“ kolektyviniai kintamieji,

lemiantys vidurinio mezalygio kalbą. Patys jie sukurti ir valdo „trumpai gyvenančius“ kintamuosius, kurie lemia žemiau esančio mikrolygio kalbą. Paskutiniai mezolygiui asocijuojasi su bestruktūriu „šiluminiu“ chaotiniu judėjimu, neiškiu ir neskaidriu jo kalbos lygyje detalai. Kitas, esantis virš mezolygio, megalygis sudarytas iš labai lėtų „amžinų“ kintamųjų, kurie užtikrina makrolygio tvarkos parametrus, bet dabar juos įprasta vadinti valdančiaisiais parametrais.

Ir taip kiekviename sistemos lygyje egzistuoja įsivaizdavimas, vizijos, idealai, „chaoso“ ir „amžinybės“ kategorijos kaip gretimų mikro- ir megalygių atributai, kaip sistemos atvirumo principas, jos priklausomybė hierarchinei pasaulio pažinimo grandžiai. Tai senieji archipatai, visada būdingi žmogaus kultūrai. Patys mikrolygio kintamieji – tvarkos parametrai, „nugalėję“ chaosą, nustato ontologiją, egzistavimo dėsnius, daiktų tvarką, šio lygio būties „tvarką“.

Aiškinant du gretimus lygius pagal pavaldumo principą: „ilgai gyvenantys“ kintamieji valdo „trumpai gyvenančius“, aukščiau esantis lygis – žemiau esantį (2 pav.).

2 pav. Koevolucionuojančių lygių laiko mastų hierarchija $>> dt'' >> dt'' >> dt' >>$ (B. Г. Бурданов, 2000).

Paaiškinti imai:

Bifurkacijos taške (*) makrolygis išnyksta ir atsiranda tiesioginis mikro- ir megalygių kontaktas, kuris ir leidžia atsirasti makrolygiui, bet jau kitos kokybės. Bifurkacijos taškas – makro- ir megalygių akimirka – užtrukusi krizė mikrolygiais

Pažymėtina, kad pavaldumo principas yra teisingas ne visada ir jo nereikia suabsoliutinti. Gamta pateikia pavyzdžių, kad hierarchija negali būti nustatyta visam laikui, tai yra nėra visiškai paaiškinama remiantis tik būties principu – tvarka. Yra būtini ir tapsmo principai – evoliucijos laidininkai.

Tapsmo principai. Penki tapsmo principai: nelinijškumas, nestabilumas (nepastovumas), neuždarumas, dinaminis hierarhiškumas, stebėjimas, jie apibūdina transformacijos fazę, sistemos atsinaujinimą.

Nelinijškumas. Linijškumas yra vienas iš paprastumo idealų. Sistemos homeostazė dažniausiai pasiekama arba įvyksta linijinių svyravimų lygiu greta optimalių parametų. Pagrindinė linijinių sistemų savybė yra vadinamasis superpozicijos principas: sprendimų suma yra sprendimas, arba, kitais žodžiais tariant, – suminio poveikio sistemai rezultatas yra rezultatų suma, vadinamas linijinis sistemos atsakas, tiesiog proporcingas poveikiui.

Taigi nelinijškumas yra superpozicijos principo pažeidimas, kuriam esant suminio poveikio rezultatas yra nelygus jo (poveikio) rezultatų sumai. Kitaip tariant, visuma nėra jos dalių suma; rezultatas neproporcingas poveikiui; sumos kokybė netapati dedamųjų kokybei ir pan. Paskutinis teiginys išplaukia iš to, kad sistemos elementų ryšių skaičius didėja greičiau nei pačių elementų skaičius.

Kiekviena objekto vientisumo riba (sugriaujant, išskaidant, prijungiant) numato nelinijinius efektus. Galima sakyti, kad nelinijškumas „gyvena“, ryškiai pasireiškia arti sistemos egzistavimo kritinių ribų. Bendru atveju pereinant iš vienos homeostazės būklės į kitą reikia patekti į jų ribų susilietimo – stipraus nelinijškumo sritį.

Linijinės mąstymo strategijos ekonomiškos ir efektyvios tik nuosaikiuose homeostazės ribose, už kurių jos apgaulingos, o kartais ir pavojin-

gos. Antra vertus, krizinėmis situacijomis yra reikalingi nelinijiniai mąstymo būdai.

Neuždarumas (atvirumas). Svarbu suprasti, kad kiekvieną sistemą su tam tikra paklaida (su tam tikru tikslumu) galima laikyti uždara pakankamai trumpą laiko tarpą ir tuo mažiau kuo sistema atviresnė. Jei šis laikas yra iš esmės gerokai ilgesnis nei sistemos aprašymo laikas, toks modelis yra nepateisinamas.

Uždarai sistemai yra „teisingi“ fundamentaliūs išsisaugojimo dėsniai (energijos, impulso, impulso momento), radikaliai supaprastinantys paprastų sistemų aprašymą. Bet mums svarbiausia štai kas: uždaroms sistemoms, susidedančioms iš labai daug dalių, yra būdingas antrasis termodinamikos dėsnis, teigiantis, kad entropija S (chaoso matas) laikui bėgant didėja arba lieka pastovi $S > 0$, tai yra chaosas uždaroje sistemoje nemažėja, jis gali tik didėti, tvarka linkusi išnykti. Taigi uždara sistema negali padidinti savo tvarkos masto.

Pačios gyvos sistemos ir visuomenė yra atviro sistemos, naudojančios medžiagas, energiją, joms antras termodinamikos dėsnis nepritaikomas ir entropija gali mažėti.

Būtent atvirumas tokioms sistemoms padeda evolucionuoti, plėtoti augimo programas. Tai reiškia, kad hierarchinis lygis gali keistis ir sudėtingėti tik esant medžiagai, energijos, informacijos apsikaitimui su kitais lygiais.

Pasirodo, kad pereinant iš vienos homeostazės būklės į kitą stipraus nelinijškumo srityje sistema nestabilumo taškuose būtinai tampa atvira.

Nestabilumas. Kaskart sistema pasiekia pasirinkimo, savo nestabilumo tašką. Tokiu būdu nestabilumo taške sistema iš tikrųjų atvira, jautri kitų būties lygių poveikiui, gauna anksčiau jai neprieinamą informaciją.

Tokią nestabilumo būklę, pasirinkimą įprasta vadinti bifurkacijos taškais. Jie yra būdingi kiekvienai situacijai, kurioje atsiranda nauja kokybė, ir apibūdinami kaip seno ir naujo riba.

Bifurkacijos taškų esmė dar ir ta, kad tik juose galima ne „jėgos“, o informaciniu būdu, tai yra kiek galima silpnesniu poveikiu, lemti sistemos elgesio pasirinkimą.

Dinaminis hierarchiškumas. Pagrindinis sistemos praėjimo bifurkacijos taškų, jos tapimo, hierarchinių lygių gimimo ir mirimo principas. Šis principas aprašo naują sistemos atsiradimo kokybę horizontaliai, tai yra vienu lygiu, kai lėtas megalgijo valdymo parametrų pasikeitimas skatina bifurkaciją, makrolygio sistemos nestabilumą ir jo struktūros pertvarkymą.

Į šią dviejų lygių sistemą reikia įtraukti ir trečią – makrolygį. Tik taip galima paaiškinti kokybinius sistemos pasikeitimus bifurkacijos taškuose. Būtent trijų lygių kalba (mega-, mezo- ir mikro-) galima paaiškinti makrolygio išnykimo ir atsiradimo bifurkacijos taške procesą (2 pav.). Bifurkacijos taške kolektyviniai kintamieji – makrolygio tvarkos parametrai grąžina savo laisvės laipsnius ištirpdami jame į mikrolygio chaosą. Po to dėl tiesioginio mega- ir mikrolygių apibusio poveikio atsiranda nauji, atnaujinto makrolygio tvarkos parametrai.

Akimirka tarp praeities ir ateities – bifurkacijos taškas mikrolygiu yra ištisa permainingų – transformacijų epocha. Būtent čia įvyksta išrinkimas, tiksliau makrolygio raidos alternatyvų evoliucinė atranka.

Stebėjimas. Principas, kuris pabrėžia mūsų įsivaizdavimo galutiniam eksperimente apie sistemą ribotumą ir santykiškumą. Sinergetikoje tai stebėjimų masto ir iš pradžių numatomo rezultato interpretacijų reliatyvumas.

Viena vertus, tai, kas iš makrolygio pozicijos buvo chaosas, pereinant į mikrolygio mastą tampa struktūra, tai yra pačios tvarkos ir chaoso, būties ir tapimo sąvokos yra reliatyvios mastui – stebėjimų langui.

Konstruktivus požiūris į tapimą kultūroje egzistavo visada. Jį galima įsivaizduoti kaip kūrybinę triadą: veiklos būdas + veiklos dalykas = veiklos rezultatas.

Sinergetikoje kūrybinė triada pateikiama kaip tvarkos parametrų atsiradimo procesas – saviorganizacijos esmė: valdantys ypač lėti aukščiausio megalgijo parametrai + „trumpai gyvenantys“ žemiausio mikrolygio kintamieji = „ilgai gyvenantys“ makrolygio struktūras kuriantys kintamieji, tvarkos parametrai, arba mega + mikro = makro.

Evoliucija. Nors evoliucija – bendras terminas, turintis platų tarpdisciplininį taikymą, bet jo jokiū būdu negalima interpretuoti kaip savotiško maišo, į kurį be jokios tvarkos suverstos sąvokos, reiškiančios kiekvieną vyksmą pasikeitimų aplinkoje. Tyrinėjant paviršutiniškai, gali pasirodyti, kad iš evoliucijos sąvokos negalima išbraukti nė vieno pasikeitimo proceso, bet kaip rodo gilesnė analizė, iš tikrųjų tampa akivaizdžia būtinybe padaryti daugelį išmetimų (išbraukimų). Visų pirma, nors evoliuciją įprasta studijuoti kaip pasikeitimų teoriją, ji jokiū būdu nėra visų imanomų pasikeitimų teorija. Dažnai atsitiktiniai ir laiko požiūriu visiškai grįžtamieji procesai yra atmetami: evoliucija tyrinėja tik tuos procesus, kurie laiko požiūriu yra negrįžtami. Bet netgi ne visos pasikeitimų rūšys patenka į evoliucijos jurisdikciją. Išskirtinis evoliucinio pasikeitimo požymis yra tai, kad negrįžtamieji pokyčiai turi apimti procesus, sukeliančius arba mažiausiai išsaugančius sutvarkytas struktūras erdvėje ir per laiką. Tokie procesai sukuria aiškų sutvarkytą nuoseklumą, kurį galima atsekti nuo pradžių pradžios. Taigi evoliucija yra progresuojančio ir trunkančio, bet nebūtinai nenutrūkstamo ir linijinio ir, aišku, nevisiškai nusakomo (nors ir logiškai paaiškinamo) priešingą pusę) proceso tyrinėjimas (Э. Ласло, 2000).

Valstybės tikslų interpretavimas

Strateginio valdymo požiūriu valstybės tikslų interpretavimas būtų toks. Valstybės atsižvelgdamas į geoeconomine situaciją siekia išsugauti savo na-

cija, nes dabar tai pagrindinis kiekvienos valstybės požymis. Tam, kad valstybė galėtų efektyviai įgyvendinti pagrindinį savo tikslą – saugoti naciją, sudaryti jos saviraiškos sąlygas – ji pirmiausiai privalo didinti nacionalinį konkurencingumą. Tikslas – sutvarkyti institucinę valstybės struktūrą – išplaukia iš to, kad tikslai ir strategija lemia institucinę valstybės struktūrą. Tai yra peržiūrėjus strateginius valstybės tikslus, reikia reformuoti ir institucinę struktūrą. Antra vertus, politinės valdžios pažūros kiek nuspalvina šią sistemą, bet nepakeičia jos iš pagrindų.

Remdamiesi dviem būtis principais – homeostaze ir hierarchija teigiame, kad valstybės tikslų struktūra turi užtikrinti stabilų valstybės funkcionavimą, tuo tarpu trys pagrindinės valstybės strategijos – nacionalinio saugumo, užsienio politikos (diplomatijos), ekonomikos yra glaudžiai susijusios ir viena kitą papildoma. Visos kitos strategijos yra išvestinės. Antra vertus, šios trys strategijos, o kartu ir strateginiai tikslai reiškiasi tam tikra hierarchija. Tarkime, kad šių strategijų tikslai yra megalgijo tikslai, arba tikslai užtikrinti nacijos saviraišką ir saugumą, nacionalinį konkurencingumą, sutvarkyti institucinę šalies struktūrą yra būdingi visoms trimis strategijoms. Skaitytajai tikriausiai atkreipė dėmesį, kad straipsnyje naudojama triada. Šiuo atveju tai taip pat neišimtis. Akivaizdu, kad valstybės tikslai yra nukreipti į išorę. Tik iš išorės ateina valstybės saugumo arba nesaugumo jausmas, nors pastaruoju metu diskutuojama ir apie vidinio saugumo svarbą valstybei funkcionuoti. Be to, saugumas yra suprantamas kaip ekonominis, socialinis, finansinis. Taigi saugumo srityje kylančius uždavinius sprendžia saugumo strategija. Kitas klausimas, kaip tai daroma? Kokią reikšmę čia turi užsienio politikos arba diplomatijos ir ekonomikos strategijos? Aišku, kad ekonomikos strategija turi užtikrinti šalies vidaus funkcionavimą, jo efektyvumą. Užsienio politikos arba diplomatijos strategija per užsienio ekonominės

veiklos modelių užtikrina vidaus ir išorės aplinkų ryšį, atitinkamai taip pat strategijų ryšį.

Homeostazės būklėje tikslų triados atraktoriaus yra valstybės politika (elgesio programa), siekianti užtikrinti nacijos saviraišką ir jos saugumą.

Hierarchijos požiūriu, buvo minėta, elementai, susisiedami į struktūrą, perduoda jai dalį savo funkcijų ir laisvės laipsnių. Valstybės tikslų triadoje dalis užsienio politikos arba diplomatijos ir ekonomikos sričių funkcijų, laisvės laipsnių yra perduodama nacijos saviraiškai ir saugumui užtikrinti. Šių laisvės laipsnių perdavimo pobūdis (sprendimų priėmimo centralizavimas ar decentralizavimas) priklauso nuo triados išorės aplinkos, kuri lemia, valstybės tikslų triada yra homeostazės būklės ar priartėjo prie pusiausvyros ribos, kurią peržengus pradeda veikti bifurkacijos taško logika.

Valstybės strateginio valdymo tikslus analizuokime vadovaudamiesi 1 paveiksle pavaizduota ir vėliau aprašyta sinergetikos savokomis logika. Pagal šią logiką į valstybės strateginio valdymo tikslų interpretaciją galima įtraukti laiko (t) veiksnį, kuris parodytų valstybės strateginio valdymo tikslų evoliuciją. Iš paveikslo matyti, kad bifurkacijos taškas (*) yra mezo- (makro-) lygyje. Megalgijo valstybės tikslas – saugoti naciją, sudaryti jos saviraiškos sąlygas (o tai atitinka valstybės saugumo strategijos pagrindinį tikslą) – mezo- (makro-) lygio yra kosmosas arba chaosas. Kaip jau minėjome, tvarkos parametrai – tai „ilgai gyvenantys“ kolektyviniai kintamieji, lemiantys vidurinio mezolygio kalbą. Tokius kolektyvinius kintamuosius numato nacionalinių valstybių konstitucijos bei tarptautinės sutartys. Svarbu pabrėžti, kad tarptautinės sutartys, Europos Sąjungos teisė yra lyg ir viršnacionaliniai teisės aktai, bet jie turi neprieštarauti nacionalinių valstybių konstitucijoms. Būtent iš tokio konteksto autorius ir kildina pagrindinės

valstybės tikslą – saugoti naciją, sudaryti jos saviraiškos sąlygas.

Makrolygio tikslas – užtikrinti nacionalinį konkurencingumą. Tai lygis, minėta, kuris sujungia į visumą vidaus ir užsienio politiką. Šis tikslas atitinka užsienio politikos arba diplomatijos strategiją. Šios strategijos pagrindinis tikslas, kaip ir saugumo strategijos, yra nukreiptas į valstybės išorę. Minėta, esant dideliams sistemos nestabilumui pradeda veikti bifurkacijos taško logika, jame makrolygis „ištirpsta“ ir vėliau įgauna kitą kokybę. Šiuo atveju užsienio politikos arba diplomatijos strategija įgautų kitą kokybę. Pavyzdžiui, kilus išorės grėsmei, užsienio politikos arba diplomatijos strategijos lygis perduotų savo funkcijas mega- ir mikrolygiams, tai yra reikėtų pirmiausiai siekti valstybės saugumo ir ekonomikos strategijos keliamų tikslų. Veikiant bifurkacijos taško logikai, tikslų triados atraktorius pasikeistų. Tokiu atveju svarbiausiu tikslu taptų nacijos saugumas. Vėliau, išnykus saugumo grėsmėms ir įsivyravus homeostazei, atraktorius įgautų ankstesnį savo turinį – saugoti naciją ir sudaryti jos saviraiškos sąlygas.

Minėjome, kad mezolygis valdo „trumpai gyvenančius“ kintamuosius, kurie ir lemia mikrolygio kalbą.

Autorius mikrolygi sieja su nacionalinės valstybės institucine struktūra. Būtent nuo jos sugebėjimo adaptuotis ir racionalių lūkesčių priklausomumo pirmo ir antro lygio tikslų pasiekimas. Apskritai mikrolygio nereikėtų tapatinti su mikroekonominė politika. Antra vertus, jei išskiriame makro- ir mikroekonominę politiką, turime galvoje, kaip tai susieti, bet ne daugiau. Būtent mikrolygiu ir atsiranda tam tikra ontologija, būties dėsniai.

Taip aiškindamas strateginių valstybės tikslų struktūrą autorius neneigia ir kitokio strateginių valstybės tikslų, jų struktūros aiškinimo ar interpretacijos. Juo labiau kad yra parengtas Lie-

tuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos projektas, kuriame galima įžvelgti kiek kitokią strateginių valstybės tikslų interpretavimo logiką. Trumpai tariant, galima tikėtis, kad Lietuvos mokslinėje spaudoje šia tema išsirutulios diskusija, kurios rezultatai, be jokios abejonės, bus naudingi Lietuvai.

Išvados

1. Sinergetika gali būti pagrindas priimti efektyvius sprendimus nestabilumo, nelinijškumo ir ateities atvirumo sąlygomis. Sinergetikos sąvokų pritaikymas strateginių valstybės tikslų analizei leidžia abstrahuotis nuo politinės sistemos ir jos veikėjų įtakos.

2. Valstybės tikslų sistema studijuojama per trijų lygių (mega-, mezo-, mikro-) prizmę. **Megalygiu pagrindinis valstybės tikslas – saugoti naciją, sudaryti jos saviraiškos sąlygas. Mezo- (makro-) lygiu pagrindinis valstybės tikslas – tai nacionalinio ekonomikos, socialinės srities, sveikatos ir švietimo sistemų, ekologijos, mokslo ir technologijų, komunikacijų ir pan. konkurencingumo užtikrinimas. Mikrolygiu – institucinės struktūros sutvarkymas, adaptavus jos potencialo stiprinimas.**

3. Homeostazės būklės valstybės tikslų sistema užtikrina stabilų valstybės funkcionavimą, tuo tarpu trys pagrindinės valstybės strategijos – nacionalinio saugumo, užsienio politikos arba diplomatijos ir ekonomikos yra glaudžiai susijusios ir papildo viena kitą.

4. Homeostazės būklės valstybės tikslų ir strategijų triados atraktorius yra valstybės politika (elgesio programa), siekianti užtikrinti nacijos saviraišką ir jos saugumą.

5. Remiantis tapsmo principais, sistema tam tikrais laikotarpiais priartėja prie linijinio vystymosi ribos papildama į bifurkacijos taško logiką, kuriame „ištirpsta“ mezolygis – užsienio politikos arba diplomatijos strategija. Sistema

kitą homeostazės būklę pasiekia būdama jau kitos kokybės. Tai yra pasikeičia užsienio politikos arba diplomatijos strategijos tikslai, kurie kartu keičia mega- ir mikrolygių tikslų turinį.

6. Strateginių valstybės tikslų suderinamumas pasiekiamas atsižvelgiant į jų hierarchiją ir sinergetikos tapimo principų, rodančių tikslų evoliuciją, taikymą.

LITERATŪRA

1. Balcerowicz L. Socializmas, kapitalizmas, transformacija. Vilnius: Algarvė, 1998.
2. Ball D. A., H. Wendell. International business. USA, Texas, 1985.
3. Brian J. L. Berry, Edgar C. Conkling, D. Michael Ray. The Global Economy in Transition. Prentice-Hall International, Inc., 1997.
4. Castells M. The Information Age. Economy, Society and Culture. Blackwell Publishers, 1996.
5. Drucker P. F. Post-Capitalist Society. N.Y., Harper-Collins Publishers, 1995.
6. Patrick Dunleavy, Brendan O'Leary. Valstybės teorijos: liberaliosios demokratijos politika. Vilnius: Eugrimas, 1999. 438 p.: schem. (Atviros Lietuvos knyga).
7. Gilpin R. Tarptautinių santykių politinė ekonomija. Vilnius: Algarvė, 1998.
8. Grebliauskas A., Smilga E. Valstybės strateginio valdymo koncepcijos kontūrai // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 11. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1999.
9. Grebliauskas A. Nacionalinės valstybės ir transnacionalinės korporacijos // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 13. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2000.
10. Grebliauskas A. Strateginis valstybės valdymas: nacionalinių tikslų identifikavimo geoekonominis aspektas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 16. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2001.
11. Grebliauskas A. Nacionalinės ekonomikos konkurencingumas globalios ekonomikos kontekste // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 19. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2001.
12. Grigas R. Tautinė savivoka. Vilnius: Rosma, 2001.
13. Grigas R. Sociologinė savivoka. Specifika, metodai, lituanizacija. Vilnius: Rosma, 2001.
14. Guehenno Jean Marie (1998–1999). The impact of globalisation on strategy. Survival, vol. 40, no. 4, Winter, p. 5–19.
15. Hollis M., Smith St. Tarptautiniai santykiai: aiškėjimas ir supratimas. Vilnius: Tyto alba, 1998.
16. Yarger R. H., Barber G. F. The U. S. Army War College Methodology for Determining Interests and Levels of Intensity. Carlisle Barracks, PA: U. S. Army War College, 1997, p. 1–12.
17. Jurkovich R. A Core Typology of Organizational Environments. ASQ, 1985.
18. Lamentowicz W. Šių laikų valstybė. Vilnius: Alma littera, 1998.
19. Lydeka Z. Transformacijos proceso organizacinis aspektas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 11. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1999.
20. Lydeka Z. Diskusija apie naująją ekonomikos paradigmą amžių sandūroje // Ekonomika. 2000, Nr. 50.
21. OECD ekonominės apžvalgos, 1999–2000: Baltijos šalys: regioninė ekonominė analizė/OECD centras bendradarbiavimui su šalimis ne narėmis (CCNM). Vilnius: Diemedis, 2000. 254 p.
22. Ohmae K. The End of the Nation State. The Rise of Regional Economies. Harper Collins Publishers, 1996.
23. Porter M. E. Competitive strategy. Techniques for analyzing industries and competitors. New York: A Division of Macmillan Publishing Co., Inc., 1980.
24. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: A Division of Macmillan Publishing Co., Inc., 1990.
25. Smilga Ed., Grebliauskas A. Lietuvos ekonomikos konkurencingumas: strateginio valdymo aspektas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 14. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2000.
26. Strange S. Valstybės ir rinkos. Vilnius: Eugrimas, 1998.
27. Vansevičius St. Valstybės ir teisės teorija: mokojoji priemonė. Vilnius: Justitia, 2000.
28. Vidickienė D. Rinkos sampratos ir jų įtaka Lietuvos ekonominei reformai // Politologija. 1998, Nr. 2.
29. United Nations Development Program (1992). Human Development Report 1992. New York: Oxford University Press, 1992.

30. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Перевод с англ. Москва: Academia, 1999.
31. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. Москва: Международные отношения, 1999.
32. Владимиров А. И. О национальной государственной идее России // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия, 2000, No. 2, p. 14–28.
33. Занг В. Б. Синергетическая экономика. Время и перемены в нелинейной экономической теории: Перевод с англ. Москва: Мир, 1999.
34. Буданов В. Г. Трансдисциплинарное образование // Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. Москва: Прогресс – Традиция, 2000, p. 285–304.
35. Дробот Г. А. Политико-экономические аспекты глобализации // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология, 2000, No. 1, p. 37–51.
36. Герчикова И. Н. Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности: учебное пособие. Москва: Издательство АО „Консалтбанкир“, 2000.
37. Глобальное сообщество: новая система координат (подходы к проблеме). СПб: Алетейя, 2000. 320 p.
38. Капица С., Кудрямов С., Малнецкий Г. Синергетика и прогнозы будущего. 2-ое изд. Москва: Эдиториал УРСС, 2001.
39. Князева Е. Н. Синергетический вызов культуре // Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. Москва: Прогресс – Традиция, 2000, p. 241–261.
40. Кочетов Э. Г. Геоэкономика (Освоение мирового экономического пространства). Москва: БЕК, 1999.
41. Кузык Б. Стратегия развития: задачи перехода к геоэкономической модели // Российский экономический журнал. 2000, No. 3.
42. Ласло Э. Основания трансдисциплинарной единой теории // Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. Москва: Прогресс – Традиция, 2000.
43. Линдгерт П. Экономика мирохозяйственных связей. Пер. с англ. / Общ. ред. и предислов. О. В. Ивановой. Москва: Прогресс, 1992.
44. Портер М. Э. Конкуренция: Пер. с англ.: Учебное пособие. Москва: Издательский дом „Вильямс“, 2000.
45. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. Пер. с англ. Москва: Эдиториал УРСС, 2000.
46. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант. К решению парадокса времени. Пер. с англ. Москва: Эдиториал УРСС, 2000.
47. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант. Пер. с англ. Москва: Издательская группа „Прогресс“, 1999.
48. Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. Москва: Прогресс – Традиция, 2000.
49. Тодаро М. П. Экономическое развитие: Учебник / Пер. с англ. С. М. Яковлева, Л. З. Зибина. Москва: Экономический факультет МГУ, 1997.
50. Ваиццеккер Э., Ловинс Э., Ловинс Л. Фактор четыре. Затрат – половина, отдача – двойная. Новый доклад Римскому клубу. Москва: Academia, 2000.
51. Ходов А. О разграничении прямых и портфельных инвестиций // Российский экономический журнал. 1996, No. 2, p. 99–101.
52. Экономическая безопасность: Производство – Финансы – Банки / Под ред. В. К. Сенчагова. Москва: ЗАО „Финстатинформ“, 1998.
53. (www.ekm.lt/catalogs/33/strategijos/pagrindinis.doc, (2002 01 25).

STRATEGIC STATE GOVERNANCE: SYNERGY ASPECT OF THE NATIONAL GOALS IDENTIFICATION

Artūras Grebliauskas

Summary

The article analysis through the prism of synergy terms the system of state goals: their structure, composition, hierarchy and inter-relationship. Three positive levels of goals are distinguished: mega, macro and micro. Important role in the article is accorded to the concept of the

bifurcation point in the sense that the bifurcation point is at a macro level which marks the change in quality.

The article also defines synergy terms: two related to being and five – to transformation that are used in the analysis of state goals.

Įteikta 2002 m. sausio mėn.